

સત્સંગ પ્રદીપ

SATSANG PRADEEP

દર મહીનાની ૨૨મી તારીખે નડીઆદથી પ્રકાશિત થતું
શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળનું માસીક મુખપત્ર
Published from Nadiad on 22nd of every Month
Monthly Publication of Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal

વર્ષ : ૪	❀	૨૨-માર્ચ-૨૦૧૯	❀	અંક : ૧
Year : 4	❀	22- MARCH- 2019	❀	Issue : 1

આજીવન લવાજમ	સત્સંગ પ્રદીપ																						
દેશમાં રૂ. ૨૫૦-૦૦ પરદેશમાં રૂ. ૩૦૦૦-૦૦	વર્ષ : ૪ અનુક્રમણિકા અંક : ૧ ક્રમ લેખ તથા લેખક પૃષ્ઠ																						
: કાર્યાલયનું સરનામું : ઈન્દુકુમાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા, ‘ગુરૂકૃપા’, ઝઘડીયા પોળ, નાગરવાડા, નડિયાદ - ૩૮૭૦૦૧	<table> <tr> <td>૧. આજનો સુવિચાર</td><td>૩</td></tr> <tr> <td>—અમૃત વર્ષામાંથી</td><td></td></tr> <tr> <td>૨. કૃતદની સેવકરામ</td><td>૪</td></tr> <tr> <td>—શ્રી ઈશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યા</td><td></td></tr> <tr> <td>૩. પ્રગટ શ્રીહરિનો દઢ નિશ્ચય</td><td>૧૧</td></tr> <tr> <td>—શ્રી મધુસુદન ત્રિવેદી</td><td></td></tr> <tr> <td>૪. “નચ્છાંદાંસિ વૃજિનં તારયન્તિ”</td><td>૧૩</td></tr> <tr> <td>સંત, શાસ્ત્ર અને ભગવાન પણ</td><td></td></tr> <tr> <td>ધૂર્ત કપટીને તારી શકતા નથી</td><td></td></tr> <tr> <td>—ઉત્સવ પંડ્યા</td><td></td></tr> <tr> <td>૫. મુમુક્ષુની ડાયરીમાંથી</td><td>૧૮</td></tr> </table>	૧. આજનો સુવિચાર	૩	—અમૃત વર્ષામાંથી		૨. કૃતદની સેવકરામ	૪	—શ્રી ઈશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યા		૩. પ્રગટ શ્રીહરિનો દઢ નિશ્ચય	૧૧	—શ્રી મધુસુદન ત્રિવેદી		૪. “નચ્છાંદાંસિ વૃજિનં તારયન્તિ”	૧૩	સંત, શાસ્ત્ર અને ભગવાન પણ		ધૂર્ત કપટીને તારી શકતા નથી		—ઉત્સવ પંડ્યા		૫. મુમુક્ષુની ડાયરીમાંથી	૧૮
૧. આજનો સુવિચાર	૩																						
—અમૃત વર્ષામાંથી																							
૨. કૃતદની સેવકરામ	૪																						
—શ્રી ઈશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યા																							
૩. પ્રગટ શ્રીહરિનો દઢ નિશ્ચય	૧૧																						
—શ્રી મધુસુદન ત્રિવેદી																							
૪. “નચ્છાંદાંસિ વૃજિનં તારયન્તિ”	૧૩																						
સંત, શાસ્ત્ર અને ભગવાન પણ																							
ધૂર્ત કપટીને તારી શકતા નથી																							
—ઉત્સવ પંડ્યા																							
૫. મુમુક્ષુની ડાયરીમાંથી	૧૮																						
ખાસ નોંધ શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળની તા ૨૩-૧૧-૨૦૧૮ના રોજની સામાન્ય સભામાં સર્વાનુમતે લેવાએલ નિર્ણય પ્રમાણે “સત્સંગ પ્રદીપ” માસિકની હવેથી સભ્યોમાં નિઃશુલ્ક વહેંચણી બંધ કરવામાં આવેલ છે. હવેથી આજીવન લવાજમ ભરનારને જ “સત્સંગ પ્રદીપ” માસિક મોકલવામાં આવશે. આથી ચાલુ સભ્યોને ફ (છ) માસમાં એટલે કે ૩૧-૫-૨૦૧૯ સુધીમાં આજીવન લવાજમ ભરી દેવા અનુરોધ કરવામાં આવે છે. આજીવન લવાજમ દેશમાં રૂ. ૨૫૦-૦૦ પરદેશમાં રૂ. ૩૦૦૦-૦૦ તંત્રી	અગત્યની નોંધ : સર્વે સભ્યો અને “સત્સંગ પ્રદીપ”ના ગ્રાહકોને જણાવવાનું કે શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળની Web site www.satsangsalila.com કાર્યરત થયેલ છે. તેના ઉપર માસિક “સત્સંગ પ્રદીપ” દર મહિને upload થશે તેની નોંધ લેવી. વિદેશી સભ્યોને-ગ્રાહકોને વિનંતિ કે તેઓના mail id આપણા info@satsangsalila.com પર મોકલે જેથી તઓને e mail કરી શકાય. —તંત્રી.																						
જાહેર વિનંતી શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળના “સત્સંગ પ્રદીપ” માં આજીવન લવાજમ, સરનામામાં ફેરફાર અંગે નીચે જણાવેલ “મંત્રી” નો સંપર્ક કરવા વિનંતી. પંકજભાઈ ડી. ભટ્ટ ૩૦૪, સીલ્વર સ્ક્વેર એપાર્ટમેન્ટ, ૬૪, શ્રીનગર સોસાયટી, દિનેશમીલ રોડ, વડોદરા-૩૯૦૦૨૦. “સત્સંગ પ્રદીપ”માં લેખ મોકલવા માટે “તંત્રી”ના સરનામે મોકલવા વિનંતી.																							
વર્ષ : ૪ : અંક : ૧	૨૨-૩-૨૦૧૯ 2 માર્ચ-૨૦૧૯ સત્સંગ પ્રદીપ																						

શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્ ! સેવામુક્તિશ્ચગમ્યતામ્ !

સત્સંગ પ્રદીપ

(દ્વિત રજિ. નં. ખેડા એ/૨૧૯૭)

આધ્ય પ્રણેતા : પ. પૂ. મોટાભાઈશ્રી ઇશ્વરલાલ લા. પંડ્યા

માનદ્ તંત્રી : ઇન્દુકુમાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા

સં. ૨૦૭૫-ફાગુણ ❀ કાર્યાલય : ઇન્દુકુમાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા, 'ગુરુકૃપા', ઝઘડીયા પોળ, નાગરવાડા, નડિયાદ-૩૮૭૦૦૧ ❀ માર્ચ - ૨૦૧૮ ❀ અંક : ૧

આજનો સુવિચાર

“....દયાળુશ્રી જેવા મોટા પુરુષોના જીવનમાંથી એક વસ્તુ સર્વ ઉપર તરી આવે છે કે મોટા પુરુષોનાં જીવન આપણને દિવ્ય જીવન આપે છે. હું એમ નમ્રપણે માનું છું અને અનુભવું છું કે, ખરેખર, દયાળુશ્રીનો આપણને યોગ ન થયો હોત તો, ‘પરમાત્મા એક જ છે અને તે આપણી સર્વની પાસે જ છે અને તેથી પ્રત્યક્ષ જ છે,’ એ સૂત્ર આપણે સમજી-અનુભવી શક્યા ન હોત.....”

(“અમૃતવર્ષા-૨”માંથી)

વર્ષ : ૪ : અંક : ૧

૨૨-૩-૨૦૧૯

૩

માર્ચ-૨૦૧૯

સત્સંગ પ્રદીપ

ફત્તલની સેવકરામ

શ્રી ઇશ્વરલાલ લાભશંકર
પંડ્યા

નોંધ : આ લેખ અ. નિ. ઇશ્વરલાલ લા. પંડ્યાના લેખ સંગ્રહ “નિમિત્ત માત્ર”માંથી લેવામાં આવ્યો છે.

ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણે ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણના દસમા વચનામૃતમાં કહેલો સાધુ સેવકરામનો પ્રસંગ, જોકે એકસોબ્યાસી વર્ષ પહેલાં બનેલો છે છતાં આજે એ માણસમાત્રનો જીવનમાં વારંવાર અનુભવાતો એક નિત્ય ઉપયોગી મહત્વનો પારદર્શક પ્રસંગ છે. જાતે કોઈ એમ કહે કે, જગતમાં આજે દરેક વર્ણ, વર્ગ, જાતિ અને આશ્રમમાં સેવકરામો વિચરી રહ્યા છે તો તેમાં ભાગ્યે જ અતિશયોક્તિ ગણાશે. સેવકરામના પ્રસંગની વિગતો અને તે ઉપરથી સૂચિત થતા સંકેતોનો આ લઘુ લેખમાં વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.

સેવકરામનો પ્રસંગ સત્સંગિજીવન, ભક્તચિંતામણિ અને હરિદિગ્વિજય જેવા ગ્રંથોમાં વર્ણવેલો નથી, પણ તેથી એનું ઐતિહાસિક મહત્વ અને મૂલ્ય ઓછું થતું નથી. એ પ્રસંગ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણના જાતઅનુભવ આધારે કહેવામાં આવેલો છે. એટલું જ નહિ પણ શ્રીમુખે પોતે કહેલો છે; એટલે એ સ્વતઃ પ્રમાણ ગણાય. વચનામૃતમાં વર્ણવેલા એ પ્રસંગની વિગતો સંક્ષેપમાં નીચે પ્રમાણે છે : ભક્તજનોના લાલનપાલન માટે અને અનેક જીવોના કલ્યાણ માટે સવાઅગિયાર વર્ષની સુકુમાર વયે તપશ્ચર્યા અને તીર્થદર્શન કરવાના નિમિત્તે ગૃહત્યાગ કરીને નીકળેલા

ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ નીલકંઠ વર્ણી નામે અને વેશે દક્ષિણ ભારતમાં આવેલા વેંકટાદ્રિથી (વર્તમાનકાળે, તીરૂપતિ બાલાજી નામથી ઓળખાતા તીર્થસ્થાનથી) સેતુબંધ રામેશ્વર જઈ રહ્યા હતા. રસ્તામાં એક બાજુએ એમણે સેવકરામ નામના એક સાધુને મળમૂત્ર અને લોહીપુરુના ખાબોચિયામાં દયા ઉપજાવે એવી દુઃખી હાલતમાં પડેલો જોયો. એના અશક્ત શરીર ઉપર અસંખ્ય માખીઓ બણબણતી હતી, સાથે સેવા કરનાર કોઈ હતો નહિ, સાથીદારો એને છોડીને ચાલ્યા ગયા હતા, એના શરીરમાંથી અસહ્ય દુર્ગંધ આવતી હતી. ત્યાંથી પસાર થતા લોકો અને યાત્રિકો એને દૂરથી જોઈને નાક ઉપર જોરથી રૂમાલ દબાવતા અને તત્કાળ મુખ ફેરવી લઈને ઉતાવળા પગલે આગળ ચાલ્યા જતા હતા. ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ તો દયાના સાગર હતા; દીન અને દુઃખીના એ બેલી હતા. સેવકરામને લોહીખંડ પેટબેસણાનો ભયંકર રોગ ચૂંક આવે છે અને પછી વારંવાર પાતળા ઝાડા થાય છે અને તેમાં પાચપુરુ અને લોહી પણ પડે છે, માણસના હાથપગ ચુસાઈ જતા હોય છે. સેવકરામની દુઃખી હાલત જોઈને નીલકંઠ વર્ણી તરત જ એની પાસે ગયા અને એની શૂશ્રૂષા કરવા માંડી. બાજુમાં એક ખેતરમાં કેળની વાડી

હતી અને વડલાનું મોટું ઝાડ હતું, જે ઉપર એક બજાર ભૂત રહેતાં એવી ભયંકર જગા હતી. પણ એ સેવકરામથી ચાલી શકાય એમ ન હતું, તેથી તે રોવા લાગ્યો. કેળની વાડીના માલિકની સંમતિ મેળવીને એક ભારા જેટલાં કેળનાં પાનાં નીલકંઠ વર્ણી લઈ આવ્યા અને તેને સાફ કરીને એક હાથ ઊંચી પથારી બનાવી, વાડીના ફૂવામાંથી પાણી લાવીને સેવકરામને સારી રીતે નવડાવ્યો, સ્વચ્છ કર્યો અને પછી એ પથારી ઉપર એને ઘીમેથી સુવાડ્યો.

સેવકરામ ભગવાં વસ્ત્રધારી સાધુ હતો, પણ એનામાં સાધુનો ધર્મ કે સાધુતા ન હતાં. એની પાસે એક હજાર રૂપિયાની સોનામહોરો હતી; દેવને અને લોકોને છેતરીને, અનીતિ અને અધર્મના માર્ગે એણે એ દ્રવ્ય ભેગું કર્યું હતું. અધર્મના અવળા માર્ગે મેળવેલું દ્રવ્ય કે એવા દ્રવ્યનો લોભ માણસને જીવતાં અને મરતાં બધી રીતે દુઃખી કરે છે. આવું દ્રવ્ય મેળવવામાં, એનો સંગ્રહ કરવામાં, સાચવવામાં અને એને વાપરવામાં – એ બધી રીતે માણસ માટે ભારે ઉદ્વેગ, ચિંતા અને કલેશનું કારણ બને છે. સોનામહોરો જોઈને કોઈ એ ચોરી કે લૂંટી જાય નહિ તે ખાતર સેવકરામે એ દ્રવ્ય એક વાંસળીમાં છુપાવીને એ વાંસળી પોતાની કેડે બાંધેલી સોનામહોરોની વાંસળી જોઈ સ્વ-સ્વરૂપને ઓળખવા માટે અને એને ઓળખીને એમાં અંતર્યામીશક્તિરૂપે અખંડ બિરાજી રહેલા પરમાત્માને ઓળખવા અને પામવા માટે ઘરબાર, મિલકત, સ્ત્રીપુત્ર સર્વનો ત્યાગ કરીને નીકળેલા માણસની આ હીન વૃત્તિ જોઈને નીલકંઠ વર્ણીને ભારે દુઃખ થયું; પણ બીજું કંઈ ન બોલતાં એમણે તરત જ એ વાંસળી

જેવી હતી તેવી સેવકરામની કેડે પાછી બાંધી દીધી. સ્નાન કરવાથી અને સ્વચ્છ થવાથી શરીરે કંઈક સ્ફૂર્તિમાં આવેલા સેવકરામે આ જોયું. એને નીલકંઠ વર્ણી બહુ સારા ત્યાગી લાગ્યા. પાસેના ગામમાં જઈને નીલકંઠ વર્ણી એને માટે ભિક્ષા માગી લાવતા અને તેની રસોઈ બનાવીને એને જમાડતા. એને શરીરમાં શક્તિ આવે તે સારુ ઘી, ગોળ, ખાંડ, લોટ, અનાજ વગેરે ખાસ સામગ્રી એના માટે જ લાવવા પૂરતા જ પૈસા સેવકરામ નીલકંઠ વર્ણીને આપતો; વર્ણી ગામમાં જઈને એ વસ્તુઓ લઈ આવતા અને તેની વાનગીઓ બનાવીને સેવકરામને જમાડતા. સેવકરામને જમાડીને પછી વર્ણી પોતાના માટે ફરીથી ભિક્ષા માગવા ગામમાં જતા અને ત્યારે જે મળે તે લાવીને રસોઈ કરીને જમતા. ઘણી વખત બીજી વખત ભિક્ષા મળતી પણ નહિ ત્યારે એ ઉપવાસ કરતા. પથારીમા પડ્યો પડ્યો સેવકરામ આ બધું જોતો હતો પણ પોતાના માટે આવતી ભિક્ષા કે બીજી ખાદ્યસામગ્રીમાંથી જમવા માટે નીલકંઠ વર્ણીને એ કોઈ દિવસ કંઈ જ આપતો નહિ – આપવાનો વિવેક સરખો પણ બતાવતો નહિ; અને જાણે કંઈ જ બન્યું નથી – બનતું નથી એમ ખંધું મૌન સેવીને પડ્યો પડ્યો જોયા કરતો હતો. નીલકંઠ વર્ણીની નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ અને કાળજીભરી સેવાચાકરીથી થોડા દિવસો બાદ સેવકરામ સાજો થયો. એનામાં શક્તિ આવી એટલે બન્ને જણ રામેશ્વર જવા સાથે નીકળ્યા.

સેવકરામ સાધુ હતો, પણ એની પાસે ‘એક મણ’ ભાર હતો. સાચા સાધુ પાસે તો હરિનામ સિવાય બીજી કોઈ પણ મિલકત

ન હોય; પણ આ સાધુ જુદી જાતનો હતો. એની પાસે જાતજાતની વસ્તુઓ, વાસણો, વસ્ત્રો વગેરેના સંગ્રહનું એક મણ ભારનું મોટું પોટલું હતું. ખાઈપીને સાજોતાજો ને એક શેર ઘી પચાવી શકે એવો શક્તિવાળો થયેલો સેવકરામ જાણે પોતે કોઈ મોટો સિદ્ધ સદ્ગુરુ હોય તેમ હાથમાં માળા લઈને ચાલતો અને પોતાનું વજનદાર પોટલું, વર્ણી જાણે પોતાનો સેવક હોય તેમ એમની પાસે ઉપડાવતો. વર્ણી પાસે પોતાના સામાનમાં તો એક રૂમાલ સરખોય ન હતો પણ એને સાધુ જાણીને નીલકંઠ વર્ણી એનું ભારે મોટું પોટલું ઉપાડતા. સાધુનું નામ તો સેવકરામ હતું પણ એ સેવા કરવામાં નહિ પણ સેવા કરાવવામાં જ મહત્તા અને સાધુતા માનતો હતો. સાધુ નામને અસાધુ ઠરાવે એવા સેવકરામને કૃતદ્વની અને અસાધુ જાણીને નીલકંઠ વર્ણીએ એક દિવસે આખરે એનો ત્યાગ કર્યો અને પોતે એકલા જ રામેશ્વર તરફ ચાલી નીકળ્યા. સેવકરામનો આ પ્રસંગ સંપ્રદાયના ઇતિહાસમાં નોંધાયો ત્યારથી સંપ્રદાયના સાહિત્યમાં અને વ્યવહારમાં સેવકરામ અને કૃતદ્વની શબ્દો પર્યાય તરીકે પ્રચલિત થયેલા છે.

કૃતદ્વની એટલે શું ? એમાં શબ્દો તો બે જ છે - કૃત અને દ્વની, પણ એમાં માનવજીવનનો આદિકાળથી અત્યાર સુધીનો લાંબો પણ દુઃખદ ઇતિહાસ સમાયેલા છે. કૃત એટલે કર્મ. એ શબ્દના બીજા અર્થો થાય છે-સેવા, દ્યેય, હેતુ, સતયુગ, કૃતકૃત્યતા વગેરે; દ્વની એટલે નાશ કરનાર. જે માણસ પોતાના માટે બીજાએ કરેલાં સારાં અને શુભ કર્મનો બદલો વાળવાને બદલે એના પ્રતિ

અશુભ અથવા નઠારાં કર્મ કરે, તો એ કૃતદ્વની કહેવાય છે. ઉપકાર પ્રતિ ઉપકાર કરવો એ માણસની સારી સમજણનું લક્ષણ છે; અપકાર પ્રતિ ઉપકાર કરવો એ સુજનતા અને સુસંસ્કારનું લક્ષણ છે; પણ અપકાર પ્રતિ અપકાર કરવો એ દુર્જનનું લક્ષણ છે, ઉપકાર પ્રતિ અપકાર કરવો એ અધમતાનું લક્ષણ છે. જે સેવા કરનારની કૂથલી ચા નિંદા કરે છે તે કૃતદ્વની કહેવાય છે. જીવનમાં ઉચ્ચ પ્રકારનું દ્યેય-સાચું સુખ અને આત્યંતિક હિત થાય એવું દ્યેય-સિદ્ધ કરવાને બદલે જે એથી વિરુદ્ધ દ્યેય ધરાવતો હોય અને તે સિદ્ધ કરવા માટે પ્રવૃત્તિઓ કરતો હોય તે કૃતદ્વની કહેવાય છે. ભગવાને માણસને બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય, મન, પ્રાણ વગેરે સાધનો ઇશ્વરભક્તિ કરવા માટે આપેલાં છે; એનો દુરુપયોગ કરવો અને એ સાધનો વિષયોપભોગ માટે વાપરવાં તે કૃતદ્વનીપણું કહેવાય છે. શુભ હેતુ ધરાવનારમાં અશુભ હેતુનું આરોપણ કરવું એ કૃતદ્વનતાનું લક્ષણ છે. સતયુગના ધર્મ અને જીવનરીતિ જીવનમાં અપનાવવાને બદલે, જે એથી વિરુદ્ધ કળિયુગના ધર્મો અને જીવનરીતિ આચરતો હોય તે કૃતદ્વની કહેવાય છે; જીવપ્રાણીમાત્રમાં માણસ અને ચાર પ્રકારની યોનિના દેહોમાં મનુષ્યદેહ શ્રેષ્ઠ ગણાય છે; માણસમાં બુદ્ધિ છે, જ્ઞાન છે, સારાસારનો વિવેક છે, પ્રેમ છે, વિશુદ્ધ હૃદય છે, સ્વ-સ્વરૂપને ઓળખવાની અને પરમાત્માને ઓળખવાની મહત્વાકાંક્ષા અને શક્તિ છે; પણ એ સાથે જ અનુભવી સજ્જનો કહે છે કે, એનામાં એક મોટો દુર્ગુણ પણ છે - કૃતદ્વનતા. ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે કે, આદિકાળથી જ માણસ જીવનમાં ઘણી વાર કૃતદ્વનતા આચરતો આવ્યો છે.

કૃષ્ણ યજુર્વેદની પિપ્પલાદ શાખામાં ગર્ભોપનિષદ નામનો એક નાનકડો પણ સુંદર ગ્રંથ છે. પિપ્પલાદ મુનિ એમાં કહે છે : ‘જ્યારે જીવ, માતાના ઉદરમાં રક્ત, માંસ, પાચપુ, મળમૂત્ર વગેરેથી ભરેલા ગર્ભાગારમાં ઊંઘા માથે કેદ પડેલો હોય છે ત્યારે ભગવત્પ્રેરણાથી એની નજર સામે પૂર્વજન્મો અને પૂર્વકર્મોનાં દૃશ્યો, ચલચિત્રનાં દૃશ્યો માફક ખડાં થાય છે; એ જોઈને એ ખૂબ ભયભીત અને વિહ્વળ બને છે. એને મનોમન થાય છે : ‘હું ક્યાં હતો ? કેવો થયો ? અને અત્યારે ક્યાં પડ્યો છું ?’ ‘પશ્ચાત્તાપથી ઊભરાતા હૃદયે અતિ નમ્ર બનીને એ ભગવાનની પ્રાર્થના કરે છે : ‘પ્રભો ! મને આ નરકાગારમાંથી છોડવો. આટલી વાર કૃપા કરો. આમાંથી બહાર નીકળીને હું એક માત્ર તમારી જ ભક્તિ કરીશ; જીવનમાં તમારા વિના બીજા કોઈનો આશ્રય કદી નહિ કરું.’ શરીરમાં રહેલી દસ ઇન્દ્રિયો, મન, બુદ્ધિ વગેરે ચાર અતઃકરણો અને પાંચ પ્રાણોના દેવતાઓ, જીવના સારી ચાલના જામીન થાય છે ત્યારે ભગવત્કૃપાથી એનો ગર્ભાગારમાંથી છુટકારો થાય છે. પણ જેવો તે ગર્ભાગારના બંધનમાંથી બહાર આવે છે અને એને જગતની હવાનો સ્પર્શ થાય છે કે તરત જ જાહેર રીતે પરમેશ્વરને ઉદ્દેશીને બોલી ઊઠે છે : ‘તું કોણ અને હું કોણ ? હું મારી બુદ્ધિ અને શક્તિના જોરે જીવન જીવવા માગું છું.’ પિપ્પલાદ મુનિ કહે છે : ‘જીવોની આ પ્રકારની કૃતઘ્નતાના પરિણામે જ એ આદિકાળથી સંસારમાં અથડાતો-ફૂટાતો અને રખડતો ફરે છે; એ કૃતઘ્નતાના કારણે જ જીવ પોતાનું અસલ

સ્વરૂપ, સ્વભાવ કે ગુણ અને શક્તિ ગુમાવીને બેઠો છે; અને જે એનું સ્વરૂપ, સ્વભાવ કે ગુણ નથી તેને પોતાનું સ્વરૂપ, સ્વભાવ અને ગુણ છે એમ માનીને બેઠો છે.’

માણસ ગર્ભાગારમાંથી પોતાને છોડાવનાર પરમેશ્વર પ્રતિ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કૃતઘ્ન બને છે, એટલેથી જ એને સંતોષ નથી; એના જીવનમાં બીજાં ક્ષેત્રોમાં પણ કૃતઘ્નતા પ્રસરી જાય છે-કૃતઘ્નતા જાણે એનો બીજો સ્વભાવ બની જાય છે. ગર્ભમાંથી બહાર આવ્યા પછી એનાં માતાપિતા એના ઉપર અગણિત ઉપકારો કરે છે - પોતે ભૂખ્યાં રહીને એને જમાડે છે અને પોષે છે; પોતે ઉઘાડાં રહીને એને વસ્ત્રોથી ઢાકે છે અને રક્ષણ કરે છે; પોતે ઉજાગરા અને કષ્ટ વેઠીને એને સારી નિદ્રા મળે એવું કરે છે; પોતે મહેનતમજૂરી કરીને એને ભણાવે છે; ભારે ધામધૂમથી અને અપૂર્વ ઉત્સાહથી કેટલીક વખત દેવું કરીને પણ એને પરણાવે છે; પણ પરણ્યા પછી થોડા સમય બાદ માણસ માતાપિતાનો ત્યાગ કરે છે અને પોતાની પત્નીને સાથે લઈને બીજું ઘર માંડે છે ત્યારે પોતાના એ કૃત્યને એ કૃતઘ્નતા કહેતો નથી, પણ એને માતાપિતાની મર્યાદા અને સગવડતા સાચવવાનું રૂઢું નામ આપે છે. ગુરુ મનુષ્યને ખૂબ મહેનત કરીને અને કાળજી રાખીને વિદ્યા ભણાવે છે - એને જ્ઞાન આપે છે, પંડિત બનાવે છે. જ્ઞાન સાપડે છે એટલે પછી લાગ જોઈને એક દિવસ એ ગુરુને ઘક્કો મારે છે યા મરાવે છે અને પછી પોતે જ ગુરુની ગાદી ઉપર બેસી જાય છે. ગુરુ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ એવું વારંવાર બોલનાર એ ત્યારે પોતાના કૃત્યને ગુરુને આરામ આપવા

માટે કરેલી સાચી સેવા તરીકે જ ઓળખાવતો હોય છે. માણસને જીવનમાં દ્રવ્ય અને સત્તા મેળવવાની ભારે લાલસા હોય છે. એક યા બીજી રીતે આડાઅવળા માર્ગે પણ એ દ્રવ્ય અને સત્તા મેળવે છે; પછી જેની પાસેથી યા જેની મારફતે એ વસ્તુઓ મેળવી શક્યો હોય છે તેને જ તક જોઈને હડસેલો મારે છે અને પોતે પૂંજીપતિ યા સત્તાધીશ બની બેસે છે. પોતાના એ કૃત્યને એ કૃતદ્વનતા યા વિશ્વાસઘાત કહેતો નથી, પણ બુદ્ધિના વિજય તરીકે ઓળખાવે છે.

એક મહાત્મા પોતાના શિષ્યો સાથે એક વખત નદીના પ્રવાહ વચ્ચે ઊભા રહીને સંધ્યાવંદના કરી રહ્યા હતા. નદીમાં પૂર આવ્યું હતું. એના જોરદાર પ્રવાહમાં લાકડાં વગેરે વસ્તુઓ સાથે બેત્રણ વીંછી પણ તણાઈ આવતા જણાયા. એક શિષ્ય સંધ્યા કરવાનું બાજુએ રાખીને બોલી ઊઠ્યો : ‘અરે ! આ વીંછી પ્રવાહમાં તણાઈને મરી જશે.’ મહાત્માએ એ શબ્દો સાંભળ્યા. પ્રવાહમાં તણાઈ આવતા વીંછી તરફ એમણે જોયું અને જેવો એ પાસે આવ્યો કે તરત જ એમણે હાથ લાંબો કરીને એક વીંછીને પોતાના હાથ ઉપર લઈ લીધો. વીંછીને જેવો હાથનો સહારો મળ્યો કે તરત જ એણે જોરથી ડંખ માર્યો. મહાત્માના મુખ ઉપર ડંખથી થતી વેદનાની રેખાઓ ઊપસી આવી; એટલામાં તો બીજો વીંછી તણાતો આવ્યો. બીજો એક શિષ્ય એ જોઈને બોલી ઊઠ્યો : ‘અરે ! આ વીંછી પૂરના પ્રવાહમાં તણાઈને મરી જશે.’ એ શબ્દો સાંભળીને મહાત્માએ તરત જ બીજો હાથ લંબાવ્યો. વીંછી હાથ ઉપર ચઢી આવ્યો. જેવો હાથ ઉપર આવ્યો કે તરત જ એણે પણ જોરથી હાથ ઉપર ડંખ

માર્યો. બીજા વીંછીએ એટલા જોરથી ડંખ માર્યો હતો કે, મહાત્માના મુખમાંથી આછો ચિત્કાર સરી પડ્યો. બેત્રણ શિષ્યો વહેલા વહેલા મહાત્મા પાસે આવ્યા અને એમના બન્ને હાથને ઝાટકો માર્યો. બન્ને વીંછી કિનારા ઉપર ફેંકાઈ ગયા. શિષ્યો પાણીમાંથી બહાર નીકળ્યા અને એક પથ્થર લઈને વીંછીને મારી નાખવા હાથ ઊંચો કર્યો. મહાત્માએ એ જોયું. એમના બન્ને હાથે ખૂબ વેદના થતી હતી છતાં એકદમ હાથ ઊંચો કરીને વીંછીને મારવાની શિષ્યોને મના કરી. મહાત્માએ હસતાં હસતાં શિષ્યોને કહ્યું : ‘કૃતદ્વની થવું એ એનો સ્વભાવ છે; કૃતજ્ઞ થવું અને રહેવું એ આપણો ધર્મ છે. વીંછી કૃતદ્વની થાય; માણસથી કૃતદ્વની ન થવાય. વીંછી સ્વભાવે કૃતદ્વની છે માટે એનાં અંગો વાંકાં રહે છે અને એના શરીરમાં ઝેર ભરેલું રહે છે; માણસ કૃતજ્ઞ છે માટે એનાં અંગો સીધાં હોય છે અને એના શરીરમાં અમૃત રહેલું હોય છે.’

સંપ્રદાયના ત્રણચાર સાધુઓ સત્સંગપ્રચાર માટે ગામડાંઓમાં ફરતા ફરતા મધ્યાહ્ન સમયે એક ગામમાં આવ્યા. ગામમાં કોઈ ઠેકાણેથી ભિક્ષા મળી નહિ. ગામના દરબાર બધી જાતનાં દુર્વ્યસનોમાં પાવરદા હતા. યથા રાજા તથા પ્રજા એ ન્યાયે લોકો પણ વ્યસનોમાં પૂરા શૂરા રહેતા. એક બ્રાહ્મણને સાધુઓની દયા આવી. એણે કહ્યું : ‘મહારાજ! હું તમને ખીચડીનો સામાન તો આપું પણ મારા ઘર આગળ એ રાંધવાની નહિ. પેલું ખંડેર દેખાય છે ત્યાં જઈને આ હાંતલી આપું છું તેમાં રાંધો. પણ કોઈ જોઈ ન જાય તેની કાળજી રાખજો. આ ગામના દરબારને અને

એના હજુરિયાઓને સાધુ લોકો દીઠા ગમતા નથી.’ બ્રાહ્મણે ખીચડીનો સામાન, હાંલ્લી અને બીજા એક ઘડામાં પાણી આપ્યું અને થોડાં લાકડાં આપ્યાં. સંતોએ ખંડેર આગળ જઈને જગ્યા સાફ કરીને ચૂલો બનાવ્યો અને તે ઉપર હાંલ્લીમાં ખીચડી રાંધવા મૂકી અને પછી બાજુએ બેસીને ભજન કરવા લાગ્યા. એમના ભજનનો અવાજ સાંભળી એક પસાયતો ત્યાં આવ્યો. એ દોડતો દરબારમાં ગયો અને સ્વામિનારાયણના સાધુઓ ગામમાં આવ્યા છે અને ખીચડી રાંધે છે એવી ખબર આપી. સાધુઓની ખીચડી અભડાવીને તેમને તરત જ ગામબહાર કાઢી મૂકવા માટે દરબારે તરત જ એક સિપાઈને મોકલ્યો. હાથમાં લાંબી લાકડી લઈને સિપાઈ ઉતાવળી ચાલે સાધુઓ પાસે આવ્યો. સાધુઓની શાંત અને તેજસ્વી મુખમુદ્રા જોઈને સિપાઈ ખીચડીના હાંલ્લાને અડક્યા સિવાય ઘડીવાર ઊભો રહ્યો. પણ પછી એણે કહ્યું : ‘સાધુ મહારાજ ! આ તમારી ખીચડીની હાંલ્લી લઈને હમણાં ને હમણાં તમે ગામ બહાર ચાલ્યા જાવ. મને તો તમારી આ ખીચડી અભડાવવાનો હુકમ છે; પણ તમે બીજા સાધુઓ કરતાં કંઈક જુદા લાગો છો એટલે હું ખીચડી અભડાવતો નથી. પણ જો તમે મારું કહ્યું નહિ માનો તો મારે તમારી ખીચડી અભડાવવી પડશે અને તમને આ લાકડીથી ઘસાવીને બહાર કાઢવા પડશે. મારી નોકરીને ઘક્કો ન લાગે માટે મહેરબાની કરીને તમે તાબડતોબ ચાલ્યા જાવ.’ જે બ્રાહ્મણે સાધુઓને ખીચડી આપી હતી તે પોતાના ઘરના બારણીની ઓથે રહ્યો રહ્યો આ બધું જોઈ-સાંભળી રહ્યો હતો. એ ધીમેથી

બહાર નીકળીને સાધુઓ પાસે આવ્યો. એણે હાથ જોડ્યા અને કહ્યું : ‘આ દરબારી સિપાઈ કહે છે તેમ કૃપા કરીને કરો. દરબારને છોકરુંછેયું કંઈ નથી, છતાં બ્રાહ્મણ અને સાધુને પેટ ચપટી અન્ન પણ પડવા દેતો નથી. હશે, ઘણીનો કોઈ ઘણી છે ?’ સાધુઓમાં જે અગ્રણી હતા એમણે બ્રાહ્મણ સામે કરુણાભીની દષ્ટિ કરી અને તરત જ ઊભા થયા. એક સાધુએ ખીચડીની હાંલ્લી ઉપાડી અને બીજાએ ચૂલામાંથી થોડો દેવતા લીધો અને સ્વામિનારાયણ નામનું રટણ કરતા કરતા ચારે સાધુઓ ગામ બહાર નીકળી ગયા. ગામ બહાર તળાવના કાંઠે એક વૃક્ષ નીચે બધા બેઠા અને ભજન કરતા કરતા ફરી સ્નાન કર્યું; ફરી ચૂલો બનાવીને ખીચડીની હાંલ્લી તે ઉપર મૂકી. થોડી વારે ખીચડી તૈયાર થઈ. ઠાકોરજીને નૈવેદ્ય ઘરાવવામાં આવ્યું. ખીચડીનો કોળિયો મોંમાં મૂકતા પહેલાં જે અગ્રેસર હતા તે સાધુ બોલ્યા : ‘દરબારે ભલે આપણને ભૂખ્યા પેટે ગામ બહાર કાઢ્યા, પણ આપણે એના ગામની આ ખીચડી જમતાં પહેલાં શ્રીજી મહારાજને એવી પ્રાર્થના કરીએ કે, દરબારને સારો ભક્તપુત્ર થાય અને એ ભક્તપુત્ર આપણા જેવા સાધુઓને દરબારમાં બોલાવીને આગ્રહ કરીને જમાડે.’ જમતાં પહેલાં સંતોએ એકચિત્ત બનીને શ્રીજી મહારાજની પ્રાર્થના કરી. અપકાર ઉપર ઉપકાર કરવાની, કૃતઘનીને પણ ક્ષમા કરવાની, એટલું જ નહિ પણ એનું અતિ ભલું ઈચ્છવાની સંતોની રીત જોઈને સર્વાર્થામી ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ અતિ પ્રસન્ન થયા. એમણે સંતોની પ્રાર્થના સાંભળી કર્મ અને પ્રારબ્ધ પ્રમાણે તો દરબારને સંતતિયોગ ન હતો; પણ

કર્તુમકર્તુમન્યથાકર્તુ શક્તિ ધરાવતા ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણની અઠૈતુકી કૃપાથી દરબારને ત્યાં થોડા વખત પછી પરમભક્ત પુત્રનો જન્મ થયો.

ભગવાન તો સર્વસમર્થ છે. એ માયામાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે માયાને પણ અમાયિક બનાવી દે છે; એટલે એ કૃતધ્વી અને અધમ ઉપર દયા કરે અને દયા કરવા માટે એના

યોગમાં આવે તો કૃતધ્વીનો ઉદ્ધાર થઈ જાય છે. પણ મુમુક્ષુઓએ, આશ્રિતોએ તો જીવનમાં સુખ અને શાંતિ મેળવવા માટે એમની શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૨૬માં કરેલી આજ્ઞા ‘કૃતધ્વસંગસ્ત્યક્તવ્યો ૧-કૃતધ્વીનો સંગ કદી ન કરવો,’ એ આજ્ઞાનું સમજી-વિચારીને સંપૂર્ણ પાલન અવશ્ય કરવું જોઈએ.

“.... પિંડબ્રહ્માંડમાં સતત પરિવર્તન થયા જ કરે છે, તેમાંની કોઈ વસ્તુની એકસરખી સ્થિતિ કદી રહેતી નથી; છતાં, તેમાં માણસ મોહ પામે છે. એ ઓછું આશ્ચર્ય છે ! જે કદી પરિવર્તન પામતો નથી એવો પોતાનો આત્મા, તેને માણસ જોતો નથી અને આત્મામાં અંતર્યામી સ્વરૂપે સદા રહેલા પરમાત્માને જોતો નથી, એ ઓછું આશ્ચર્ય છે ! ....”

“.... જેને જેટલું ભગવાનનું બળ તેટલું મન સ્થિર રહે છે. વીજળીનો પ્રવાહ તો સરખો વહેતો હોય, પણ ગોળામાં જેટલું બળ તેટલો તે પ્રકાશ આપે છે. ....”

શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળ, નડીઆદ

“સત્સંગ પ્રદીપ” માસિક

ધી રજીસ્ટ્રેશન ઓફ ન્યૂઝપેપર્સ રૂલ્સ અન્વયે માહિતી

ફોર્મ નંબર ૪ રૂલ્સ ન. ૮

પ્રકાશન સ્થળ : વાકળ પ્રિન્ટરી, ભદ્રકાળી માતાની પોળ, રાવપુરા, વડોદરા.

સામયિકતા : માસિક (ગુજરાતી ભાષા)

પ્રકાશન તારીખ : દર માસની બાવીસ તારીખ

રાષ્ટ્રીયતા : ભારતીય

પ્રકાશકનું નામ : ઇન્દુકુમાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા

ગુરુકૃપા, ઝગડીઆ પોળ, નાગરવાડા, નડીઆદ-૩૮૭૦૦૧.

મુદ્રણ સ્થળ : વાકળ પ્રિન્ટરી, ભદ્રકાળી માતાની પોળ, રાવપુરા, વડોદરા.

હું ઇન્દુકુમાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા આથી જાહેર કરું છું કે ઉપર જણાવેલ માહિતી મારી જાણ અને સમજ મુજબ સાચી છે.

તા. ૨૨-૩-૨૦૧૯

ઇન્દુકુમાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા

તંત્રી : પ્રકાશક

પ્રગટ શ્રીહરિનો દૃઢ નિશ્ચય

-શ્રી મધુસુદન ત્રિવેદી
બાલ્ટીમોર, અમેરિકા

સૌરાષ્ટ્રના માંગરોળ ધામે, શ્રીજી મહારાજ આંબલીના વૃક્ષ નીચે, ગાદી તકીયા નંખાવી બિરાજમાન હતા. પોતાના મુખારવિન્દની આગળ, મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તોની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

શ્રીહરિએ સ્વરૂપાનંદ સ્વામી ઉપર દષ્ટિ કરી, સમાધિ કરાવી, અશ્વરધામે મોકલ્યા. જ્યાં તેમણે મહાઆશ્ચર્યકારી સ્વરૂપે, શ્રીજી મહારાજને, દિવ્ય સિંહાસન ઉપર બિરાજેલા જોયા. શ્રીહરિની આસપાસ, અનંત કોટિ મુક્તો બેઠા હતા. તે બધું જોઈને તેમને, શ્રી હરિનો, ભગવાનપણાને નિશ્ચય ન થયો. શ્રીહરિએ કહ્યું, “આ અનંત કોટિ મુક્તોની પુજા કરીને, તેઓને તમારામાં લીન કરો.”

સ્વરૂપાનંદ સ્વામીએ કહેલું, “શ્રીહરિ, એટલા બધા રૂપે કેમ થવાય ?” શ્રીહરિએ કહ્યું, “ચોવીસે અવતારોના જુદા જુદા નામ લઈ સંકલ્પ કરો કે એ અવતારો પૂર્ણ પુરુષોત્તમ હોય તો, તેમના સામર્થ્યે કરીને, હું એટલા રૂપે થાઉં.” સ્વરૂપાનંદ સ્વામીએ તે પ્રમાણે કર્યું, પણ કશું ન થયું.

શ્રીહરિએ કહ્યું, “હવે, અમારું નામ લઈ સંકલ્પ કરો.” સ્વરૂપાનંદ સ્વામીએ તે પ્રમાણે સંકલ્પ કર્યો. તરત જ પોતે અનંત રૂપે થયા. અનંત મુક્તોની પુજા કરી. સર્વે મુક્તોને પોતાને વિષે લીન કર્યા. શ્રીજી મહારાજનો આવો પ્રતાપ જોઈ, શ્રીહરિની ઈચ્છાથી સમાધીમાંથી બહાર આવ્યા. સભામાં વિસ્તારથી, બનેલી સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી, બોલ્યા, “શ્રીજી મહારાજ, સર્વ અવતારોના અવતારી, પૂર્ણ પુરુષોત્તમ નારાયણ છે. પૃથ્વીને આધારે મનુષ્ય, ઝાડ, પર્વતો, વગેરે છે. અક્ષરધામને આધારે મુક્તો,

પ્રકૃતિ પુરુષ, પ્રધાન પુરુષ, ભોમા પુરુષ, વગેરે છે. તે બધા મહાતેજોમય મૂર્તિ, પૂર્ણ પુરુષોત્તમ નારાયણની ઉપાસના કરે છે. અશ્વરધામમાં, એક સોપારી રહે, તેટલી જગામાં અનંત ધામના મુક્તોના તેજ, અને અક્ષરધામના મુક્તોના તેજ સમાઈ જાય છે. અક્ષરધામનું તેજ, શ્રીજી મહારાજના એક રોમમાં સમાઈ જાય છે. એવા મહા સમર્થ શ્રીજી મહારાજ છે.”

એટલું કહી, ઉભા થઈ, બે હાથ જોડી, શ્રીજી મહારાજની સ્તુતિ કરી, દંડવત કર્યા, પ્રદક્ષિણા કરી, પગે લાગ્યા. સભાજનોને નમસ્કાર કરી બેઠા. આમ સ્વરૂપાનંદ સ્વામીને, શ્રીજીમહારાજે, પોતાના વિષે દૃઢ નિશ્ચય કરાવ્યો. (શ્રી હરિચરિત્ર ચિંતામણી)

પ્રગટ શ્રી હરિનો દૃઢ નિશ્ચય કરવા, તેમની મૂર્તિમાં વૃત્તિ રાખવા માટે, શ્રીહરિએ, આશ્રિતોને માટે, સહેલો ઉપાય બતાવ્યો છે, કે ભગવાનની મૂર્તિને અતરમાં ધારી, તે સામે જોઈ રહેવું. અથવા બાહર મૂર્તિની સામે જોઈ રહેવું. આ સાધન આંતર દષ્ટિ છે. તે સિવાય, બીજે જ્યાં જ્યાં વૃત્તિ રહે, તે બાહ્યદષ્ટિ છે. (ગ. પ્ર. પ્ર. ૪૯)

જગતના જીવને, ભગવાનમાં વૃત્તિ રાખવી ઘણી કઠણ છે. પરંતુ સારા સંતના સમાગમથી, પ્રગટ શ્રી હરિના ભક્ત થયા પછી, આંતરદષ્ટિથી, પ્રગટશ્રી હરિની મૂર્તિમાં વૃત્તિ, સહેલાઈથી રહે છે. પછી જગતમાં વૃત્તિ જોડવી અઘરી થઈ પડે છે.

કેમ કરતા, પ્રગટ શ્રી હરિ અને શ્રીહરિના દાસની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થાય, તેવો અખંડ આલોચ રહેવો જોઈએ. ધર્મ અને મોક્ષ માટે, ભક્તો સતત પ્રયત્ન કરતા રહે છે.

સંસારી જીવો અર્થ અને કામ માટે મંડ્યા

રહે છે. જીવાત્માએ, પોતાનો માર્ગ પસંદ કરવો જોઈએ. માર્ગ, નિશ્ચિત ન રાખે તો દુઃખી થાય. શ્રીહરિના આશ્રિતોએ કર્તવ્યનું અનુસંધાન અખંડ રાખવાનું હોય છે કે કેટલું કર્યું, કેટલું કરવું બાકી છે. પળે પળનો ઉપયોગ કરી બાકી કાર્ય પૂર્ણ કરવું જ રહ્યું, આ જ જન્મે પૂર્ણ કરવું રહે, કેમકે દેહ ક્યારે પડશે તેનો કોઈ નિર્ધાર નથી. શ્રી હરિ કહે છે કે આત્યંતિક કલ્યાણની આ વાત હમણા સમજો કે જન્માન્તરે સમજો, પણ સમજે જ છૂટકો છે. જીવાત્મા અજ્ઞાન સભર છે, આ અંધકારને પ્રયત્નપૂર્વક દૂર કરી, જ્ઞાન માર્ગે પ્રગતિ કરવી રહે. માર્ગ ભુલેલો બીજાને ભુલાવે. તેનાથી દૂર રહી, જીવનની પળેપળનો સદ્ઉપયોગ કરવા તરફ, ધ્યેય હોવું જોઈએ. તે હાંસલ કરવા વિઘ્નો આવશે, સમય જશે, પરંતુ શુરવીરતાથી, સામનો કરવાથી શ્રીહરિની મૂર્તિનું પરમ સુખ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય થવાય છે.

શ્રીહરિની પ્રસન્નતા મેળવવા ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ એ મંગળ ચતુષ્ટય સાધનો, બળવાન થાય, તેવો અખંડ આલોચ હોય ત્યાં, કાળ, કર્મ, માયા વગેરે જીવાત્માનું ભુંડુ કરી શકતા નથી. ઘડીમાં સત્સંગ, ને ઘડીમાં કુસંગ કરવાથી, કશામાં ભલીવાર આવતો નથી. જગતમાં મોટો, ભક્તિમાં શૂન્ય થાય છે. શ્રીહરિની વાતો થાય ત્યાં, બેસવાથી ક્રિયા રૂડી જાય છે. જેના ઇન્દ્રીયોના આહાર શુદ્ધ હોય. તેનું અંતઃકરણ શુદ્ધ હોય, બળવાન હોય, કોઈ લોભાવે, તો લોભાય નહિ. શ્રીહરિભજનમાં પાત્રતા કેળવાય તેથી જીવનનાં કિંમતી સમયનો સદ્ઉપયોગ કરી ભગવાન ભજી લેવામાં જ સાર છે.

ગંદકીમાં કાગડા કિલ્લોલ કરે છે. પશુ જેવું વર્તન હોય ત્યાં, ભગવાન નથી. શ્રી હરિને હૃદયમાં ધારવા એ જવાબદારીનું કામ છે. સત્સંગ સભા હોય, ત્યાં મશાલવાળો શિથિલતા રાખી, ઝોકે ચઢે, તો મોટું નુકશાન

આવી પડે છે. આપણે એક સિદ્ધાંત નક્કી કરી, તેને વળગી રહેવું. શ્રીહરિએ શક્તિ આપી છે, કૃપા કરી છે, તે લક્ષમાં લઈ, તેમની પ્રસન્નતા કાયમ રહે, ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિમાં વધારો થતો રહે, તે કરવું છે. તે સિવાયના સાધનો દુઃખદાયક છે.

પ્રગટ શ્રીહરિએ મહા મંદિરો કરી, પોતાની મૂર્તિ સ્થાપી. સત્શાસ્ત્રો રચ્યા, મહા મુક્તો આપ્યા, ધર્મકુળમાં આચાર્યપદ સ્થાપ્યું. આમ આત્યંતિક કલ્યાણનો ધુરંધર માર્ગ આપી, અક્ષરધામની વાટ વહેતી મુકી છે. કૃપા કરી, જીવાત્માનું સાચું કરવાની દૃષ્ટિથી, બ્રહ્મરૂપ થઈ પરબ્રહ્મ શ્રીહરિને ભજતા, એકાંતિક સતો આપ્યા કે જે આપણને ભગવાન અપાવે છે. વિષય હોય ત્યાં, વિષયી જીવો હોય, જે વિષય સાથે, વ્યવહાર પ્રધાન બનાવે. જગતના સંબંધો સ્વાર્થના છે. અધર્મના પક્ષે રહે, તો બુદ્ધિનું ઠેકાણું ન રહે. તેથી સત્સંગ પ્રધાન થવામાં જ હિત રહેલું છે. પૂર્ણ પુરૂષોત્તમને શરણે જવાથી, અપૂર્ણતા દૂર થાય છે. ગરજ આપણે છે. શ્રીહરિ દયાળુ છે. તેમની કૃપા અપરંપાર છે. તેથી આપણે ઉજળા છીએ. કીડી, કુંજરનો મેળાપ અશક્ય છે. તે શક્ય થયો છે. તેમનો રાજીવો મેળવીએ. નહિ તો પ્રારબ્ધ વળગે, દુઃખી થવાય. મુળ એક જ વાત ધ્યાને લેવાની કે શ્રીહરિને પ્રસન્ન કરવા, ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ બળવાન થાય, ત્યારે પ્રગટ શ્રીહરિ હૃદયાંગણમાં મૂર્તિમાન અખંડ સ્થિર બિરાજે છે. જીવાત્મા બળીયો, ભગવત પરાયણ એકાંતિક ભક્ત બને છે. તેથી સદા સાવધાન રહી, મુનિવર સ્વરૂપાનંદ સ્વામીની જેમ અચળ, દઢ નિશ્ચય કરી, શ્રીહરિની આજ્ઞા, ઉપાસનામાં રહી ભક્તિ કરવાથી, જન્મ મરણની સંસૃતિમાંથી મુક્ત થઈ, અંતિમ ધ્યેય આત્યંતિક કલ્યાણ મેળવી, એકાંતિક થઈ, પ્રગટશ્રી હરિની નિજ સેવામાં અખંડ અક્ષરધામે સ્થાય રહી શકાય છે. પ્રગટ શ્રી હરિને પ્રાર્થના કે આપ કૃપા કરી અમારા ઉપર રાજી રહેશોજી.

“નચ્છાંદાંસિ વૃજિનં તારયન્તિ”
સંત, શાસ્ત્ર અને ભગવાન
પણ ધૂર્ત કપટીને તારી
શકતા નથી...

—ઉત્સવ પંડ્યા

લેખના મથાળે ટાંકેલા મહાસૂત્રમાં જે ‘છંદાસિ’ શબ્દ વપરાયેલો છે, તેનો અર્થ આપણે સૌ પ્રથમ જાણી લેવાની જરૂર છે. છંદાંસિ શબ્દનો અર્થ સામાન્ય રીતે તો વેદો, સત્શાસ્ત્રો એટલો જ થાય છે. પણ અત્રે તેમાં, સત્શાસ્ત્રોની રચના કરનાર અને તેને સમજી વિચારીને જીવનમાં આચરનાર સત્પુરુષોનો પણ સમાવેશ થાય છે, એમ સમજવાનું છે. વળી, તદુપરાંત, એ સત્શાસ્ત્રોમાં જે એક માત્ર પ્રતિપાદ્ય વિષય હોય છે અને જેનું સ્મરણ અને કીર્તન, ધ્યાન અને નિરુપણ, સત્શાસ્ત્રો અને સત્પુરુષો એક યા બીજી રીતે, નિરંતર કરી રહ્યા હોય છે, અને જે એમના જીવનની વાચિક, માનસિક દરેક ક્રિયાના અણુઅણુમાં રમી રહ્યા હોય છે તે પરાત્પર પુરુષોત્તમ નારાયણનો પણ એમાં સમાવેશ થાય છે, એમ દેખીતી રીતે જ સમજવાનું છે. એટલે મહર્ષિ સનત્સુજાતના ઉપર્યુક્ત મહાવચનનો અર્થ એ થાય છે કે “જે કપટી અને ધૂર્ત હોય છે તેનો સત્શાસ્ત્રો, સત્પુરુષો અને પરમાત્મા પોતે પણ ઉદ્ધાર, કરી શકતા નથી,” આ પ્રમાણે અર્થ ધરાવતાં એક પ્રશ્ન સ્વાભાવિક રીતે જ ઉપસ્થિત થાય છે. તે એ છે કે પરમાત્મા તો સર્વકર્તાહર્તા છે, તે કર્તુમકર્તુમન્યથાકર્તુમ્ શક્તિ ધરાવે છે, ધર્મ અને પાપીનો ઉદ્ધાર કરવો, એ તેમનું બિરુદ

છે. એટલે જો તે કપટી અને ધૂર્તનો ઉદ્ધાર કરી શકતા નથી કે કરતા નથી એમ કહીએ તો તે એમની નિર્બળતા ન કહેવાય ? પ્રશ્ન સ્વાભાવિક છે. મહર્ષિ સનત્સુજાતે જે વાત ચેતવણી રૂપે ઉપર્યુક્ત સૂત્ર દ્વારા કહેલી છે તે જ વાત, ઇતિહાસ પુરાણોના અનેક દાખલાઓ ટાંકીને, પૂજ્યપાદ આદિ આચાર્યશ્રી ઇ.દુ. શ્રી અયોદ્યાપ્રસાદજી મહારાજે અવધપ્રસાદ નામે, “એક કપટી ન તરે રે મહારાજ ! શરણ આયે,” એ સુપ્રસિદ્ધ કીર્તનની પંક્તિઓ દ્વારા કહેલી છે. એટલે ભગવાન અને સત્પુરુષો પર દંભી ધૂર્તનો ઉદ્ધાર પોતાને શરણે આવવા છતાં કરતા નથી, એ હકીકતનો સ્વીકાર કરવો પડે તેમ છે. પણ જે પુરુષોત્તમનારાયણની પદરજના સ્પર્શથી, જડપદાર્થ પણ ચેતન બની જાય છે, જેમના ભજન સ્મરણ અને ધ્યાન કીર્તનથી નારકી નર અને નારી, આ જન્મમાંજ, પરમભાગવત ભક્ત બની જાય છે, જેમની સેવા ઉપાસનાથી જીવોની જન્મમરણરુપ દુઃસાધ્ય ભારે ઉપાધિ ટળી જાય છે, અને બ્રહ્મરુપ થાય છે અને સાકાર બ્રહ્મચદેહ પામે છે, એવા મહાસમર્થ પરમાત્મા, કપટી અને ધૂર્તને કેમ તારી ન શકે – તેમ ન તારે, એનાં કારણો, મુમુક્ષુમાત્રે અવશ્ય જાણવા સમજવાં ઘટે છે. સાચી વાત એ છે કે કપટી અને ધૂર્તપુરુષ ધર્મ, સત્ય,

ન્યાય, નીતિ અને સદાચાર ખરેખર શું છે તે જાણે સમજે છે છતાં, તે અધર્મ, અસત્ય, અન્યાય, અનીતિ અને અનાચાર જ આચરે છે; એટલું જ નહિ પણ અધર્મને ધર્મ, અસત્યને સત્ય, અન્યાયને ન્યાય, અનીતિને નીતિ અને અનાચારને જ સદાચાર તરીકે માને મનાવે છે. એ બીજાઓના ભોગેજ પોતાનો સ્વાર્થ સાધે છે છતાં પોતાનાં દુષ્કૃત્યોને, પ્રેમ, પરમાર્થ અને દયાનાં કર્મો તરીકે જ ઓળખાવે છે. એ વિષય વિલાસમાં સદા રચ્યોપચ્યો રહે છે છતાં મહા વિકરત હોવાનો જોરશોરથી દાવો કરતો હોય છે જ્ઞાન અને ભક્તિનું સાચું સ્વરૂપ શું છે તે એ જાણે છે, છતાં અજ્ઞાની અને અભક્ત જેવું આચરણ કરે છે અને તેને જ્ઞાન અને ભક્તિનાં સત્કાર્યો તરીકે મનાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે; એ ઈશ્વર છે એમ જાહેરમાં સ્વીકાર કરે છે પણ ઈશ્વર જેવું જાણે કંઈ છે જ નહિ એવી રીતે જ જીવનની દરેક ક્રિયાઓ કરે છે; દંભ અને આડંબર, એના શરીરની રંગેરંગમાં વ્યાપી રહેલાં હોય છે; એ વાતો તો, મોક્ષ, કલ્યાણ અને પરમપદની કરતો હોય છે, પણ અંતરમાં તેને કલ્પનાના તરંગો જ માનતો હોય છે; એ પોતે કપટચુકત છે એટલે બીજાઓને પણ કપટી જ માને છે; એને પોતાનામાં વિશ્વાસ હોતો નથી એટલે જગતમાં એની દૃષ્ટિએ કોઈ જ વિશ્વાસપાત્ર હોતું નથી. એ ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તજનો પાસે આવે છે ત્યારે બે હાથ જોડીને દૂરથી સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરતો આવે છે, પણ એના અંતરમાં પડદો રાખીને આવે છે; એ કથાવાર્તા, ધ્યાન સ્મરણ અને દેવદર્શન, બધું જ કરતો હોય છે પણ નદી કાંઠે, માછલાંની

રાહ જોઈને, અઘખૂલી આંખે, ધ્યાનસ્થ બની સ્થિર બેઠેલો બગલાની માફક તે બધું જ કરતો હોય છે; પણ એ, ભગવાન અને સત્પુરુષોને શરણે અંતરથી આવેલો હોતો નથી, શરણે આવ્યાનો કેવળ દેખાવ જ કરે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો તેનામાં આત્મશ્રેય સાધવાની કે પોતાનો ઉદ્ધાર કરવાની ઈચ્છા કે જિજ્ઞાસા જેવું કંઈજ હોતું નથી. એટલે પત્થર, પાણીની નજીક ચા પાણીમાં રહેવા છતાં જેમ કોરોને કોરો જ રહે છે. શિંગડીયો વછનાગ, ઠાકોરજીના થાળમાં ઘરાવવામાં આવે છતાં જેમ પોતાનો ઝેરી સ્વભાવ કદી મૂકતો નથી, તેમ કપટી અને ધૂર્ત માણસ, ભગવાન અને ભક્તો પાસે નિરંતર રહેવા છતાં, આસુરી સ્વભાવ એના આત્મામાં એકરસ થઈ ગયેલો હોવાથી એ કોરોને કોરો, કપટી અને ધૂર્તજ રહે છે. “એ સત્સંગમાં રહ્યો હોય, અથવા સંતના મંડળમાં રહ્યો હોય પણ જેવા કાળનેમી, રાવણ અને રાહુ હતા તે સરખો રહે પણ એને સંતનો સંગ કદી લાગે જ નહિ.” (વચનામૃ ગ.મ. ૪૪)

આ ઉપરથી સમજાણે કે કપટી અને ધૂર્ત પુરુષને, ઓળખવાનું અને ઓળખીને તેનાથી દૂર રહેવાનું કામ ખૂબ મુશ્કેલ હોય છે. આજે જગતમાં, યુદ્ધિષ્ઠિરો અને અર્જુનની સંખ્યા ઘટતી જતી હોય એમ જણાય છે, જ્યારે ધૃતરાષ્ટ્ર અને દુર્યોધનોની સંખ્યા અને બળ પ્રતિદિન વધતાં જતાં હોય એમ જણાય છે. વ્યક્તિ, સમાજ અને રાજના જીવન વ્યવહારમાં આજે દંભ અને આડંબર, શૂષ્ક ભપકો અને મિથ્યા આટાટોપ, ખૂબ આગળ પડતો ભાગ ભજવતા હોય એમ જણાય છે. આજે જ્યારે રાષ્ટ્ર ઉપર કંઈ આપત્તિ આવી પડે છે ત્યારે

રાજકર્તાઓ પોતે ધર્મ અને ઈશ્વરને યાદ કરે છે અને આ બન્નેને યાદ કરવાનો લોકોને પણ અનુરોધ કરે છે, પણ તે સિવાય બિન સાંપ્રદાયિકતાના ઓથા નીચે, ધર્મ અને ઈશ્વરને રાષ્ટ્ર જીવનમાંથી જાણે દેશવટો આપી દીધો હોય તેમ વર્તવામાં આવે છે. એને દંભ નહિ તો બીજું શું કહેવાય ? રસિક સ્ત્રી પુરુષો અને નવયુવક યુવતીઓના વિષમ અનાચારોની વાતો, સમાજના આગેવાનો, વડીલો અને સુધારકો, વાંચે, સાંભળે યા અનુભવે છે ત્યારે એ પ્રકારની દુઃખદ સ્થિતિ માટે ધર્મના અભાવને અને ઈશ્વરમાં અશ્રદ્ધાને કારણભુત ગણાવે છે. પણ તે સિવાય, સમાજ સુધારણાના બહાના નીચે, સમાજ-જીવનમાંથી ધર્મ અને ઈશ્વરને અલગ પાડી દેવાય છે, તેને દંભ નહિ તો બીજું શું કહેવાય ? કેળવણીકારો, શાળા જીવનમાં વિદ્યાર્થી વિદ્યાર્થીનીઓ પાસે ઘંટ વગાડીને સમૂહ પ્રાર્થનાઓ કરાવે છે, પણ તેમના અભ્યાસક્રમમાં ધર્મ અને ઈશ્વરનું નામ ભૂલેચૂકે પણ દાખલ ન થઈ જાય એની ખાસ કાળજી રાખે-રખાવે છે, એને દંભ નહિ તો બીજું શું કહેવાય ? પ્રેમની ભાવનામાં વિહરનારાં નરનારીઓ આત્માએ આત્માને ઓળખવાની વાતો કરતાં હોય છે, અને સંસારમાં પ્રેમના અમૃતસાગરની નદીઓ વહાવવાની વાતો કરતા હોય છે, પણ વિષયવાસનાનો ઉભરો શમી જતાં, “તું તારે રસ્તે અને હું મારે રસ્તે” કરતા હોય છે, એને દંભ નહિ તો બીજું શું કહેવાય ? જગતમાં ધર્મ જ્ઞાન ભક્તિ અને વૈરાગ્યની તથા ઈશ્વરની લીલાઓની મોટી મોટી વાતો જાહેરમાં કરાતી હોય છે, પણ નિત્ય જીવનમાં, અર્થ, સ્વાર્થ અને ઈશ્વરેતર

બાબતોને જ પ્રાધાન્ય અપાતું હોય છે, એને દંભ નહિ તો બીજું શું કહેવાય ? આમ જ્યાં ચારે તરફ દંભ અને આડંબરનું સામ્રાજ્ય વિસ્તરાતું જતું હોય, છતાં દંભ અને આડંબર જેવું કાંઈ છે જ નહિ અને સર્વ કાંઈ સ્વાભાવિક જ થાય છે એવા દેખાવો બુદ્ધિપૂર્વક યોજાતા હોય ત્યાં કપટી અને ધૂર્ત પુરુષને ઓળખી પાડવાનું કામ ખરેખર જ મુશ્કેલ બને છે. મહાપ્રભુ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે તેથી જ કહ્યું છે કે “કપટી અને ધૂર્ત પુરુષના સહવાસમાં ખાદ્યેપીદ્યે બેઠતેઉઠતે, ચાલતે હાલતે, એમ લાંબો વખત કહેવાય તો જ એનો દંભ અને કપટ કળી શકાય છે” (વચનામૃત લો. ૫) વળી મહાપ્રભુ કહે છે કે “દંભે કરીને વર્તમાન પાળતો હોય ને દંભે કરીને ભગવાનનો નિશ્ચય રાખતો હોય ને તે બુદ્ધિવાળો હોય તો પોતાના વર્તમાનનો ને નિશ્ચયને, બીજાના સાચાં વર્તમાન અને નિશ્ચય કરતાં અધિક સારાં કરી દેખાડતો હોય તો એનો દંભ અને કપટ, તો જ્યારે એની પ્રતિષ્ઠાનો કે માનનો ભંગ થાય ત્યારે કળી શકાય છે.” (વચનામૃત લો. ૫) અથવા વળી મહાપ્રભુ કહે છે તેમ “જેની બેઠક ઉઠક, તે જે સત્સંગનો દ્વેષી હોય ને સંતનું ને ભગવાનનું ઘસાતું બોલતો હોય તે પાસે હોય, તેણે કરીને તેનું કપટ ઓળખાય છે અથવા કોઈક દેશ કાળનું વિષમપણું આવે ત્યારે એનું કપટ કળાય છે.” (વચનામૃત લો. ૧૬)

વળી કપટી અને ધૂર્ત પુરુષનાં બીજાં કેટલાંક લક્ષણો છે, તે જો ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે તો પણ એનો દંભ અને કપટ સહજ કળી શકાય છે. કપટી અને ધૂર્ત પુરુષને, હંમેશાં પોતાનામાં જ ગુણ અને બીજામાં અવગુણ ભાસે

છે. એને જેમ પોતાના અવગુણ દેખાતા નથી, તેમ બીજાના ગુણ દેખાતા નથી. એ જો ત્યાગી હોય તો પોતાના જેવો ત્યાગી જગતમાં બીજો કોઈ છે જ નહિ એમ માને-મનાવે છે; એ જો ગૃહસ્થ હોય તો પોતાના જેવો શ્રીમંત, સમજુ અને સુધારક આગેવાન સમાજમાં બીજો કોઈ છે જ નહિ એમ માને મનાવે છે. નીતિશાસ્ત્રોમાં, તેથી જ, ખલ એટલે આસુરી સ્વભાવના દુષ્ટ-પુરુષોનું ઓળખાણ આપતાં કહેવામાં આવ્યું છે કે દુષ્ટ અને ધૂર્ત પુરુષોને, પોતાના બીલા જેવા મોટા અને ભારે દોષો હોય છતાં દેખાતા નથી, પણ બીજાના સરસવના દાણા જેવા નાના અને નજીવા દોષો હોય તો તે પણ મોટા જણાય છે. વળી, એને પોતાના દોષ ઢાંકવામાં અને ગુણોનું ગાન કરવામાં જેટલો આનંદ આવે છે તેથી અનેક ગણો વધારે આનંદ, બીજાના ગુણો ઢાંકવામાં અને દોષો નીરખવા, સાંભળવા અને દેખાડવામાં આવે છે. દુષ્ટ અને દંભી પુરુષનું બીજું મહાલક્ષણ છે, માન. એ માનની જીવતી જાગતી મૂર્તિ છે. મુક્તાનંદસ્વામીએ, “મોહનવરને માન સંગાથે વેર છે” એવું ભલે ગાયું હોય, પણ દંભી ધૂર્તપુરુષને તો, માન જેવું વ્હાલું જગતમાં બીજું કોઈ જ હોતું નથી. માન, એ એનું જીવન છે; માનભંગ, એ એનું મરણ છે. ખલધૂર્તપુરુષનું ત્રીજું લક્ષણ એ છે કે સાધુ પુરુષની દરેક ક્રિયામાં, વિચાર, વાણી અને વર્તનમાં, એકરૂપતા અને પારદર્શક પ્રમાણિકતા દષ્ટિગોચર થાય છે, પણ દુષ્ટ દંભી પુરુષના વિચાર, વાણી અને વર્તન વ્યવહારમાં અપારદર્શક વિભિન્નતા અને વિચિત્રતા જ ભરેલી જણાય છે. “મુખમેં રામ

અને બગલમેં છૂરી” એ એના જીવનનો રાહ હોય છે, એની બોલી, બહુરૂપીના વેશની માફક, પળેપળે બદલાતી હોય છે, એની કરણી, ક્ષણેક્ષણ નવાં રૂપો ધારણ કરતી હોય છે. એ આશ્રિત સત્સંગી હોય તો એક જીભે, તે મહાપ્રભુ, ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણને સર્વોપરિ અને સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનના આશ્રયસ્થાન, નિધિ અને અવતારી તરીકે ઓળખાવે છે, તો બીજી જીભે, તેમણે પ્રવર્તાવેલું જ્ઞાન, બીજા કોઈમાંથી ઉછીનું લીધેલું છે, અથવા બીજા કોઈના જ્ઞાનનો તેમણે સંપૂર્ણ અને બિનશરતી સ્વીકાર કરેલો છે, અથવા તેમણે પ્રવર્તાવેલા જ્ઞાનમાં, વિશિષ્ટતા કે સ્વતંત્રતા જેવું કંઈ છે જ નહિ એમ પણ કહેશે; એક જીભે તે મહાપ્રભુ, ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણને સર્વકારણના કારણ, સર્વજ્ઞ અને ત્રિગુણાતીત કહેશે તો બીજી જીભે, તેમણે સંપ્રદાયનું આચાર્યપદ પોતાના જન્મકુળનું હિત સાચવતા ખાતર, એ કુળમાં ગોઠવી દીધેલું છે એવું દોષારોપણ પણ કરશે; એક જીભે તે કહેશે કે મહાપ્રભુ, ભગવાન શ્રીસ્વામિ-નારાયણની આજ્ઞામાં અક્ષરપર્યંત સૌ કોઈ વર્તે છે, તો બીજી જીભે, તે વિષમ દેશકાળ યા બીજી પ્રતિકૂળતાની ઓથ લઈને યા લીધા સિવાય, એમના આજ્ઞા વચનોનો પોતાની અનુકૂળતા પ્રમાણે અર્થઘટન પણ કરશે; એક જીભે, તે મહાપ્રભુ ભગવાન શ્રીસ્વામિ-નારાયણની ઈચ્છા વિના તરણું પણ ફરી શકતું નથી એવી ઘોષણા કરશે તો બીજી જીભે, પોતાની અને મહાપ્રભુજીની ઈચ્છા એક અને અભિન્ન છે એમ કહીને, પોતાની ઈચ્છાને સંતોષવા માટે યથેચ્છ રીતે વર્તશે પણ ખરો.

આસુરી સ્વભાવના કપટી અને ધૂર્તપુરુષો, શાસ્ત્રોમાં બે પ્રકારના ગણાવેલા છે-એક જાત્યાસુર એટલે જન્મથી જ અસુરભાવયુક્ત હોય તે, અને બીજા આવિષ્ટાસુર એટલે અસુર સ્વભાવવાળા કપટી અને ધૂર્ત પુરુષોના સંગદોષથી આસુરી સ્વભાવ પામેલા હોય તે. બીજા પ્રકારના આસુરી સ્વભાવના કપટી ધૂર્ત પુરુષો, સાચા સત્પુરુષોના યોગમાં નિષ્કપટ ભાવે રહે અને પરમાત્માની સ્વધર્મયુક્ત ભક્તિ અને ઉપાસના નિષ્કામભાવે કરે તો, તે આ જન્મે જ દૈવી સ્વભાવના થાય છે અને મોક્ષપદના અધિકારી બને છે. પણ જે પહેલા પ્રકારના “આસુરી જીવ છે તે તો દૈવી થતા જ નથી. કેમ કે એ તો જન્મથી જ આસુરભાવ યુક્ત છે.” એવો “આસુરી જીવ, કોઈક રીતે સત્સંગમાં આવી પડ્યો હોય પછી તે ત્યાગીરુપે હોય કે ગૃહસ્થરુપે હોય,” તો પણ તેનો આસુરભાવ ટળતો નથી, પણ “સત્સંગમાં ત્યાગીરુપે યા ગૃહસ્થરુપે” રહ્યો થકો જ જ્યારે શરીરને મૂકે છે, ત્યારે બ્રહ્મને વિષે લીન થાય છે અને વળી પાછો નીકળે છે. એમ અનંત વાર બ્રહ્મમાં લીન થાય ને પાછો નીસરે છે, ત્યારે એનો આસુરભાવ ટળે છે.” (વચનામૃત વ.૭) અને પછી જ તેને દૈવી સ્વભાવ પ્રાપ્ત થાય છે.

જેને, આ જન્મ જ છેલ્લો કરવાની ઈચ્છા હોય, તેણે ઉપર જણાવેલા બન્ને પ્રકારના આસુરી સ્વભાવવાળા કપટી અને ધૂર્ત પુરુષને, ખાસ ઓળખવા જોઈએ અને તેમનો પડછાયો પણ ન પડે એવી રીતે તેમનાથી દૂર રહેવું

જોઈએ. શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૨૭માં ચોર, પાપી, વ્યસની, પાંખડી, કામી અને કીમીયાગરના સંગનો અને શ્લો-૨૮માં જ્ઞાન અને ભક્તિનું આલંબન કરીને દ્રવ્ય અને રસાસ્વાદમાં આસક્ત વર્તતા હોય એવા ત્યાગી અને ગૃહસ્થ પુરુષના સંગનો, ત્યાગ કરવાનો આદેશ આપેલો છે. આસુરીસ્વભાવના, કપટી ધૂર્તપુરુષો આ બન્ને શ્લોકોમાં કહેલા આઠે કુલક્ષણોયુક્ત હોય છે. તે ચોર છે, પાપી છે, વ્યસની છે, પાંખડી છે, કામી છે અને કીમીયાગર પણ છે અને જ્ઞાન અને ભક્તિની ઓથે તે પોતાના દંભને પોષે પણ છે. બુદ્ધિવાળા કપટી અને ધૂર્તપુરુષમાં અને શૂષ્કજ્ઞાનીમાં કંઈ જ ફેર હોતો નથી. શૂષ્કજ્ઞાની પુરુષ, જેમ જ્ઞાનની વાતવાતમાં વિષ આપે છે અને મુમુક્ષુને સત્સંગમાંથી પોતાના જેવો વિમુખ બનાવી દે છે, તેમ કપટી અને ધૂર્તપુરુષ પણ મુમુક્ષુ માટે જે પાયાની વાત ગણાય છે તે શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસરુપી પાયાને હચમચાવીને મૂળમાંથી નબળો બનાવી દે છે. એટલે મુમુક્ષુએ જેમ શૂષ્ક જ્ઞાનીના સંગથી દૂર રહેવું જોઈએ, તેમજ ધૂર્ત અને કપટી પુરુષના સંગથી દૂર રહેવું જોઈએ. સૌ કોઈએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું ઘટે છે કે પરાત્પર પુરુષોત્તમ નારાયણનાં સાધર્મ્ય અને સેવા-મુક્તિની સિદ્ધિ, શાસ્ત્રોના કેવળ જ્ઞાનથી કદી થતી નથી, પણ એ જ્ઞાન, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને આત્મા એ ત્રણેયમાં એકરસ થાય, અનુભવમાં ઉતરે અને એ રીતે મુમુક્ષુ, મહાપ્રભુ, ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણના પ્રત્યક્ષ સ્વરુપમાં પ્રેમથી જોડાય તો જ શક્ય બને છે.

-: મુમુક્ષુની ડાયરીમાંથી :-

(નોંધ : એક બે અ.નિ. મુમુક્ષુ ભાઈઓ કે જેમણે સંતો અને અન્ય સત્પુરુષોના સત્સંગ સમાગમની નોંધ કરવાની સુટેવ પાડેલી-તેમની વર્ષો અગાઉની નોંધ-ડાયરીઓ પૈકી કેટલાક સમયની ડાયરીઓ મળતાં તેમાં તેમના સત્સંગ સમાગમના નિચોડ રૂપે વ્યવસ્થિત નોંધ લખાણમાંથી કેટલુંક પ્રતીતિકર, મનનીય અને સર્વજીવ હિતકારી લખાણ આ વિભાગમાં ક્રમશઃ આપવામાં આવશે.)

“....શાસ્ત્રોમાં ખળ પુરુષો કહ્યા છે તેમનાથી દૂર રહેવું. તપસ્વી હોય પણ ક્રોધી હોય, ભક્ત હોય પણ વિષયમાં આસક્તરૂપ કામી હોય, પોતાનો કુળધર્મ તજી અન્ય ધર્મને પાળનાર હોય, ત્યાગી હોય પણ લોભની વૃત્તિ હોય, ગુરૂ હોય પણ શિષ્યને શાસ્ત્ર આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તાવે નહિ અને જ્ઞાની હોય પણ પ્રભુના આકારનું ખંડન કરતો હોય - આવાથી સદાય દૂર રહેવું કારણ કે શાસ્ત્રકારો તેમને ખળ (કપટી-દંભી)ની ઉપમા આપે છે.....”

“....ભગવાનનું દર્શન અને સંત (સત્પુરુષ)નું દર્શન દુઃખ માત્રનો નાશ કરી સુખ આપનાર છે. અને એમને રાજી કરીએ તો જે આઠ સિદ્ધિઓ છે તે સેવામાં હાજર થાય છે. પણ ભગવાનનો સાચો ભક્ત તેને કદી સ્વીકારતો નથી. ...”

“....ભગવાનની કથા, કિર્તન-ભજન-સ્મરણને શાસ્ત્રકારો નિશદિન કરવાનું કહે છે. ભગવાન અને ભગવાનનાં સાચા ભક્તનાં લીલાચરિત્રો છે તે સદાય સુખ આપનાર છે. અને ભગવાન કે સંતની દૃષ્ટિ આપણી ઉપર પડે તો જરૂર આલોક અને પરલોક બંને સુધરે છે.....”

“....સ્ત્રીને પોતાના પતિની સેવા કરવાનાં સાધન ન મળે તો દુઃખ થાય છે. પોતાને ગમે તેટલું કષ્ટ હોય પણ અંતરમાં પતિવ્રતા સ્ત્રીને દુઃખ લાગતું નથી. આવી સમજણ સીતાજીની તેમજ ભક્તિમાતાની હતી.....”

“....ધર્મપિતા ભક્તિમાતાને ઉપદેશ આપે છે કે સંસારમાં દુઃખમાં સદા ધીરજ રાખવી. સદા એક સરખો કાળ જતો નથી. દુઃખ પછી સુખ આવવાનું છે જ. માટે ગમે તેવી સ્થિતિ આલોકમાં થાય તો ભગવાનને ભૂલવા નહિ અને સુખ દુઃખ, માન-અપમાન, હર્ષ કે શોક આવે તેમાં લેવાઈ જવું નહિ.....”

“....ભગવાનના યોગ માટે શ્રવણ ભક્તિ કરવી ને ભગવાનનું ભજન કરવું. કથા કિર્તન આદી કરવું. ભગવાન સદાય પોતાના ભક્તની રક્ષામાં જ છે. માટે તેમને સદાય સંભાર્યા કરવા. દુઃખમાં વિશેષ સંભારી વળગી પડવું.....”

“....અંતરમાં જરાય માન આવ્યું કે જીવને અધોગતિનું કારણ ઉભું થાય છે. અભિમાન આવવાનું કારણ કેવળ અજ્ઞાનજ છે જેથી પોતાના બળનો ગર્વ થાય છે....”

“....આ જગતમાં ભજનિય ભગવાન અને લક્ષ્મીજી છે. કેમ કે લક્ષ્મીજી ભગવાનના અંગમાં અતિસ્નેહે કરીને રહે તેવા મહાન એકાન્તિક સંત છે, તેમની પાસે પ્રાર્થના કરી તેમના જેવી પ્રભુ પ્રત્યે અલૌકિક સમજણની માગણી કરવી....”

“સત્સંગ પ્રદીપ” ને ભેટ આપનારની શુભ નામાવલિ

રૂા. રકમ	નામ	ગામ	પ્રસંગ
૧૦૦૧-૦૦	અ.નિ. વિજ્ઞલદાસ સોમચંદ શાહ પરિવાર હસ્તે રાજેશભાઈ શાહ	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦૦-૦૦	ભૌમિક જીતુભાઈ ઠક્કર	બારેજા	ચિ. ધાર્મીકના જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦૦-૦૦	કૌશિકભાઈ વસંતભાઈ પટેલ	મુંબઈ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦૦-૦૦	કૌશિકભાઈ વસંતભાઈ પટેલ	મુંબઈ	પુત્ર ચિ. મુનિરાજ અને ભત્રીજા ચિ. દિવ્યમૂર્તિના લગ્નનિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦	અ.નિ. બાબુભાઈ મણીલાલ શાહ પરિવાર હસ્તે અશ્વિનભાઈ શાહ	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦	કલાબેન હીતેન્દ્રભાઈ પટેલ	વડોદરા	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે તેમજ કુટુંબ હિતાર્થે
૫૦૦-૦૦	ચંદ્રકાંત કેશવલાલ શાહ	વડોદરા	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦	ચિરાગ ચંદ્રકાંત શાહ	વડોદરા	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦	માનવ ચિરાગ શાહ	વડોદરા	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦	માહી ચિરાગ શાહ	વડોદરા	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૫૧-૦૦	વનલીલાબેન હરિપ્રસાદ ઠક્કર હસ્તે પરિતોષ તથા નિરવ	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૫૦-૦૦	નરેશભાઈ વાડીલાલ ઠક્કર	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૦૧-૦૦	માવાણી શૈલેશભાઈ જયંતિલાલ	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૦૧-૦૦	ભૂપેન્દ્રભાઈ મધુસુદન પંડ્યા હસ્તે કલ્પેશભાઈ	ભરૂચ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૦૦-૦૦	કીશોર ભાણજીભાઈ રાઠોડ	ગાંધીધામ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૦૦-૦૦	જિનિષાબેન કિશોરભાઈ રાઠોડ	ગાંધીધામ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૧-૦૦	હેત રક્ષીતભાઈ શુક્લ	વડોદરા	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૧-૦૦	જયાબેન રજનીકાંત ઠક્કર	નાસીક	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૧-૦૦	જૈવી અભીતકુમાર દરજી	વડોદરા	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૧-૦૦	ડૉ. પરિમલભાઈ એ. દવે	વડોદરા	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૧-૦૦	દૃવ પરિમલભાઈ દવે	વડોદરા	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦-૦૦	દિનેશભાઈ અંબાલાલ જોષી	વડોદરા	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે તેમજ કુટુંબ હિતાર્થે
૧૦૦-૦૦	રેખાબેન ભૂપેન્દ્રકુમાર ઠાકર	અમદાવાદ	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૬૦-૦૦	વિશ્વેશ હરિશચંદ્રભાઈ ચૌહાણ	વડોદરા	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે

સત્સંગીઓમાં સંપ ગુણ ગ્રાહક દષ્ટિ અતિ દઢપણે રાખવાં :

.....“ વીરસદ ગામના સર્વે સત્સંગીઓ ! આ મંદિરને લીધે સુખિયા છો. સુખેથી સૌ પોતાના વ્યવહારિક કાર્યો કરે છે, તે જ ભગવાનનો રાજીપો છે. પણ વીરસદ ગામના સર્વ સત્સંગીઓ એવું માનતા હશે કે, અમારા નસીબમાં છે તેથી અમને મળે છે, પણ તમો પૂર્વના ભાગ્યશાળી જીવો અહીં ભેગા થયેલા છો. તેથી કરીને તમારા મોક્ષાર્થે અને સુખ શાંતિ ભોગવવાને માટે જ આ મંદિરનું નિર્માણ થયું છે. માટે સુખેથી એકબીજાનો રાગદ્વેષ નહીં રાખતાં, સગા ભાઈઓ તરીકે વર્તજો અને સંપ રાખજો. એટલે આ લોક પરલોકમાં સદાયને માટે સુખી રહેશો અને અક્ષરધામનાં સુખને પામશો. જીવોને સુખ, શાંતિ મળે એ સર્વેના પુણ્યને લઈને આ યોગો બન્યા છે. માટે સર્વે સંપ સુલેહ રાખીને ચાલશો એટલે અધ્યાત્મ, અધિભૂત, અધિદેવ એ ત્રણ પ્રકારનાં તાપ તથા આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ, મનની પીડાઓ, દેહની પીડાઓ એ સર્વ નિવૃત્ત પામી જશે અને પોતાના કુટુંબ સહિત વહેલા મોડા પણ ભગવાનના ધામમાં જશે અને જે જે ભગવાનનો અને ભગવાનના ભક્તનો પક્ષ લેશે, તે સર્વે સુખિયા થશે અને અભાવ લેશે અને અવગુણ લેશે તે જીવો દુખિયા થશે. પુણ્યદાન તમોને ઠીક લાગે તો કરજો પણ ગુણ લેજો. અવગુણ ના લેશો એટલે વહેલા મોડા ભગવાનના અક્ષરધામને પામશો. આવો યોગ ફરીથી મળશે નહીં. માટે ભગવાનની નવ પ્રકારે ભક્તિ કરી લેજો. આ પણ, આ મનુષ્યનો અવતાર, આ સાધુ પુરુષોનો સહવાસ, ભગવાનની કથા વાર્તાનો લાભ, કોટિ કલ્પ સુધી મળ્યો નથી અને મળશે પણ નહીં. માટે આ તો અનંત કોટિ કલ્પના ખાતાં વાળવાનો અવસર આવ્યો છે. શાસ્ત્રોનો, સાધુઓનો અને ભગવાનના ભક્તોનો વિશ્વાસ રાખવો. તેમના વચનમાં દઢ વિશ્વાસ રાખવો. આ મંદિરમાં જે કોઈ જેટલાં પગલાં ભરશે અને ભગવાનની સ્મૃતિ રાખશે તેને માટે પગલે પગલે અશ્વમેધ યજ્ઞનું ફળ લખ્યું છે. માટે ચિંતા ના રાખશો. ભગવાન અને શાસ્ત્રોનો દઢ વિશ્વાસ રાખજો એટલે જેમ માતા બાળકની રક્ષા કરે તેમ ભગવાન તમારી રક્ષા કરશે.”...

-અ. નિ. પૂ. જ્ઞાનસ્વામીની સત્સંગ-ગાથા

BOOK-POST

From :

Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal
Indukumar Laxmiprasad Pandya,
“Gurukrupa”,
Zaghdia Pole, Nagarwada,
NADIAD-387001. (India)

To/પ.ભ.શ્રી

Printed by Vakal Printery, Published by Indukumar Laxmiprasad Pandya, on behalf of Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal and Printed at Vakal Printery, No. 01-17-475-951-000-101 of Ward No-1 situated at Jogidas Vitthal's Pole, Raopura, Vadodara and Published from “Gurukrupa”, Zaghdia Pole, Nagarwada, Nadiad-387001 (India). Editor : Indukumar Laxmiprasad Pandya.